

111. Французская буржуазная революция (1789-1794). /Под ред. акад. В. П. Волгина и акад. Е. В. Тарле. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1941. – С. 716.
112. Фукс А. Н. К вопросу о школьных учебниках истории как историографических источниках (на материале учебной исторической литературы конца XIX – начала XX вв.) // Вопросы методологии истории, историографии и источниковедения. – Томск: Изд-во ТГУ, 1964. – С. 32-33.
113. Хмылев Л. Н. Методологические аспекты исторической науки на рубеже XIX и XX вв. // Россия в XX веке: Судьбы исторической науки. – М.: Наука, 1996. – С. 225-228.
114. Шустерман К. Б. Проблемы религиозных войн во Франции в XVI веке в освещении И. В. Лучицкого // Ученые записки Хабаровского гос. пед. ин-та. – Т. III. – Магаданское книж. изд-во, 1958. – С. 195-215.
115. Щепкин Е. Н. (1860-1920) // Деятели СССР и революционного движения России. Энциклопедический Словарь Гранат. /Репринтное изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – С. 773-776.
116. Эльзон М. Д. Анонимные рецензии на историческую литературу в «Русском богатстве» (1895-1917 гг.) // История и историки. 1973. – М.: Наука, 1975. – С. 337-353.

РЕЗЮМЕ

СТАНОВЛЕНИЕ НОВИСТИКИ КАК ОТРАСЛИ НАУЧНОГО ИЗУЧЕНИЯ В УКРАИНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX вв.: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

Исак Ю. И. (Ужгород)

Целью настоящей работы есть выяснение особенностей историографии изучения новой истории в Украине во второй половине XIX – начале XX вв. Данная тема является актуальной и необходимой в современной постсоветской украинской историографии.

Ключевые слова: историография; новая история, методология истории, научная школа.

SUMMARY

STUDY OF MODERN HISTORY IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XIX – EARLY XX CENTURIES: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

Y. Isak (Uzhhorod)

The aim of the referat is to elucidate peculiarities of the historiography of study of modern history in Ukraine in the second half of XIX – early XX centuries. This theme is topical and urgent in contemporary post-Soviet Ukrainian historiography.

Key words: historiography; modern history, methodology of history, scientific school.

УДК 94 (437) «1920/1930»; 378

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ТА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДКАРПАТСЬКИХ СТУДЕНТІВ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1920-1930-ті рр XX ст.)

Куцов К.О. (Ужгород)

Видавнича діяльність, як один із напрямів роботи громадських організацій підкарпатських студентів у навчальних закладах першої Чехословацької Республіки до сьогоднішнього дня залишається малодослідженим питанням вітчизняної та зарубіжної історіографії. Воно лише опосередковано піднімалося в працях бібліографічно-літературознавчого характеру [6; 10; 11; 12], опублікованих в різний період та кількох вузько-тематичних статтях і нарисах, присвячених окремим періодичним виданням [21]. Значний фактичний матеріал (хоча й з елементами суб'єктивізму) з приводу даного питання міститься в мемуарних працях колишніх учасників молодіжного руху, редакторів, видав-

ців та спонсорів студентських часописів [19; 20; 25; 26; 27].

Період перебування Закарпаття (Підкарпатської Русі) в складі Чехословацької Республіки (1919-1939 рр.) характеризувався великим сплеском громадсько-політичної активності її населення. На теренах краю створювалися та проводили плідну діяльність політичні партії (місцеві та осередки загально-чехословацьких), культурно-освітні товариства, фахові та творчі об'єднання. Помітне місце в цьому процесі посідали громадські організації студентів із Підкарпатської Русі, котрі навчалися у вищих та середньо-спеціальних навчальних закладах різних міст ЧСР, передусім в Празі. У столиці Чехос-

ловаччини ще від початку 20-х рр. існували два потужних об'єднання підкарпатських студентів – русофільське товариство “Возрождение” (засноване у 1920 р.) та українофільський “Союз Соціальної Помочи для Подкарпатських Руських Студентів” (заснований а 1921 р., а у 1926 перейменованій на “Союз підкарпатських руських студентів”).

Помітною тенденцією у діяльності підкарпатських студентів вже на початковому етапі (поч. 20-х рр.) була спроба створення періодичного видання, яке б займалося висвітленням найактуальніших питань студентського життя у вишах ЧСР та інформуванням чеської та підкарпатської громадськості про роботу, яку проводили студентські громадські організації. Однак, оскільки два найпотужніші тогочасні об'єднання підкарпатських студентів (товариство “Возрождение” та “Союз Соціальної Помочи Подкарпатських Руських Студентів”) перебували у стані взаємного конфлікту через різні погляди на питання національної самоідентифікації, то й у питанні створення студентського часопису діяли незалежно одне від одного.

Перші кроки у цьому напрямку зробили активісти “Союзу Соціальної Помочи Подкарпатських Руських Студентів”, які у 1922 р. розпочали видання щомісячної газети під назвою “Подкарпатській студент”. Відповідальним редактором часопису був студент медичного факультету Карлового університету Олександр Фединець (1897-1987) – в майбутньому відомий хірург та педагог вищої школи [11, 60]. Точний період виходу часопису нам встановити на разі не вдалося через відсутність його примірників у фондах крайових бібліотек та архівів. У науковій же літературі з цього приводу існують певні розбіжності: М. Лелекач та І. Гарайда зазначають, що газета виходила лише у 1922 р. [11, 60], а сучасний дослідник М. Делеган, посилаючись на повідомлення у газеті “Руська нива”, стверджує, що “Подкарпатській студент” припинив своє існування навесні 1923 році через брак фінансування [7, 66].

Наступна видавнича спроба студентів-українофілів зафіксована влітку 1929 р., коли троє членів “Союзу підкарпатських руських студентів” (у 1926 р. “Союз Соціальної Помочи Подкарпатських Руських Студентів” змінив свою назву), студенти-юристи Павло Добровський (1907-1984), Микола Цуперяк (1908-1999) та студент-медик Осип Рудзинський (?-?) видрукували на гектографі кілька номерів нелегального журналу “Ластівка”. Оскільки усі троє видавців були активними членами КПЧ, то й журнал мав відверто комуністичне спрямування [8, 124-125; 9, 117-118].

А вже у 1932 р. згадувані П. Добровський та М. Цуперяк, а також ще один активіст КПЧ, студент юридичного факультету Карло-

го університету Іван Горват (1908-?) розпочали видання цілком легального часопису “Поступ”. Журнал виходив як “орган поступової молоді” кожного місяця, крім липня і серпня, його видавцем значився П. Дубровський, а відповідальним редактором – І. Горват [11, 60]. Певний час функції адміністратора в журналі виконував Вікентій Шандор (1907-2003), який згодом згадував цей момент своєї біографії так: “Вони (Добровський і Горват. – К.К.) твердили, що в Празі живуть багаті наші громадяни, і вони підтримують цю справу. І почали видавати журнал “Поступ”, попросивши мене дати до порядку адміністраторську роботу. Нічого не підозрюючи, я погодився. Вийшли два числа за моєї допомоги” [26, 95].

Так само, як і свого часу нелегальна “Ластівка”, “Поступ” стояв на комуністичній платформі. Тут публікувалися гострі соціальні матеріали, в яких лунала різка критика на адресу чехословацького уряду, це зокрема статті І. Горвата “Дещо про шкільний страйк у Великих Лучках” (1932, № 1), “Голод! Голод! Голод!” (1932, № 2-3), П. Добровського “Лицем до села” (1932, № 2-3), М. Цуперяка “Жебрання і боротьба” (1932, № 2-3) та ін. [25, 3]. Окрім цього на сторінках журналу регулярно подавалася інформація про діяльність СПРС, друкувалися твори підкарпатських літераторів, зокрема Юлія Боршоша-Кум'ятського (1905-1978) та Миколи Рішка (1906-1994) [25, 3]. За твердженням дослідників, значну допомогу редакції надавав колишній перший секретар Підкарпатського крайкому КПЧ Іван Мондок, який на той момент проживав в СРСР, а також чеські літератори-комуністи Юліус Фучік та Іван Ольбрахт [9, 118]. Саме прокомуністичне спрямування “Поступу” стало причиною того, що вже після виходу 3-го (червневого) номера журналу В. Шандор залишив редакцію і ініціював виключення П.Дубровського та І. Горвата з лав СПРС. Свою позицію В.Шандор згодом пояснив тим, що в 3-му числі “Поступу” висловлювалося негативне ставлення до студентів-українофілів: “Нас, студентів-народовців, національно свідомих атакували звичайними більшовицькими епітетами. Це мене сильно обурило” [26, 95].

Вже 13 жовтня того ж року за ініціативи В. Шандора “Союз підкарпатських руських студентів” виключив Дубровського та Горвата зі своїх лав. Подія мала певний резонанс, на захист виключених студентів вступилася комуністична та соціал-демократична преса Підкарпатської Русі, негативно сприйняли це і деякі активісти СПРС, зокрема ті, які свого часу навчалися разом із Горватом та Добровським у Берегівській гімназії [26, 97-98, 282].

Після виключення з лав Союзу П. Добровський та І. Горват ще певний час продовжували видання журналу, однак вже наступного

року через брак коштів змушені були його припинити. Загалом, за твердженням М. Цуперяка, протягом 1932-1933 рр. вийшло 10 чисел “Поступу”, включаючи спарені, перші сім чисел було видруковано у приватному видавництві Алоїза Фішера, а три останні – у видавництві “Обідня школа” [25, 3].

Окрім цього, у 1931 р. з нагоди 10-річчя товариства було видано об’ємний “Ювілейний альманах Союзу підкарпатських руських студентів (СПРС) у Празі 1921-1931” із вступним словом тодішнього голови СПРС Миколи Бандусяка (1909-2002) [28]. До альманаху увійшли публіцистичні матеріали активних діячів Союзу: Миколи Бандусяка, Юрія Шпильки (?-?), Василя Федака (1911-1991), Михайла Блеска (?-?), Антона Соловія (?-?), Адальберта Гелетки (1907-1992), Василя Гопка (1904-1976) та інших, присвячені основним моментам діяльності СПРС за десять років та іншим темам з політичного та економічного життя краю. На сторінках видання були також опубліковані публіцистичні та художні твори діячів українофільського руху старшого покоління: Василя Гаджеги (1864-1938), Августина Волошина (1874-1945), Михайла Брацайка (1883-1969), Василя Гренджі-Донського (1897-1974) та ін.

Подальша видавнича діяльність “Союзу підкарпатських руських студентів” пов’язана із іменем студента юридичного факультету Карлового університету Степана Росохи (1908-1986). У 1932 р. він заснував при СПРС пресову службу, до роботи в якій залучив своїх товаришів Івана Кошана (1911-1993) та Миколу Небесника (?-?), останній на той момент виконував функції секретаря “Союзу...” Студенти розпочали випуск (самвидавом) інформаційного бюлетеня “Вісті пресової служби”, який щоправда виходив лише в декількох примірниках і розповсюджувався в обмеженому колі читачів [20, 42-43].

Наступного року Степан Росоха був обраний головою “Союзу...” Однією із основних цілей, яку він поставив перед собою, було створення часопису, котрий висвітлював би діяльність СПРС та сприяв утвердженню української національної свідомості у молоді Підкарпатської Русі [24, 199]. Як згадував згодом сам Росоха, він планував відродити журнал “Поступ”, змінивши його комуністичну спрямованість, однак бракувало коштів аби розпочати цю справу [20, 43].

Кошти на видання часопису, за словами С. Росохи, з’явилися у грудні 1933 р., завдяки щасливому збігу обставин – він виграв 1500 крон у лотерею, яку щороку проводив “Стипендійний Фонд ім. Яна Гуса”. Тоді ж виникла і назва нового журналу – “Пробоем”, яку запропонував І. Кошан [20, 45].

Ідея створення часопису під назвою

“Пробоем” була офіційно затверджена на зборах “Союзу підкарпатських руських студентів” 10 грудня, тоді ж було обрано і редакцію новоствореного видання – відповідальним редактором став С. Росоха, а видавцем – студент філософського факультету Карлового університету Микола Лелекач (1907-1975), в майбутньому знаний історик і літературознавець [20, 45-46].

Трохи іншу версію щодо народження “Пробоем” та його фінансування навів у своїх мемуарах В. Шандор. За його твердженням перші номери часопису були видані на суму, зібрану з пайових внесків С. Росохи, М. Лелекача, М. Небесника та самого В. Шандора. До речі, В. Шандор досить критично висловлювався про введення С. Росохою господарських справ часопису, звинувачуючи його у фінансових махінаціях [26, 98-99].

Досить дискусійним в науковій літературі та мемуаристиці на сьогоднішній день залишається питання, в якому році перший номер “Пробоем” вийшов з друку. Степан Росоха в своїх спогадах досить детально розписує, що перше число журналу було видруковано у празькому видавництві “Легію” у грудні 1933 року: “До одного тижня друкарня “Легію” передала нам наклад 3000 примірників, 16-ти сторінок, формату 8-ки, рік 1-й, число 1-ше, грудень 1933 року. І так “Пробоем” почав своє життя в Празі як часопис “підкарпатської молоді” [20, 46]. 1933-й першим роком видання журналу називають також літературознавець Аркадій Животко [10, 317-318] та політичний діяч Августин Штефан [27, 188]. Натомість в праці “Загальна бібліографія Подкарпаття”, укладеній першим видавцем “Пробоем” М. Лелекачем спільно з І. Гарайдою, стверджується, що журнал почав виходити у 1934 р. [11, 61]. У “Споминах” В. Шандора взагалі наводиться дата 1931 рік [26, 98], яка, імовірно за все, є або неточністю самого автора, або ж друкарською помилкою. Сучасні дослідники історії часопису Любомир та Лесь Белеї у передмові до збірника “Стилос проти стилетів: Карпатська Україна у журналі “Пробоем” (1934-1943)” категорично стверджують, що журнал виходив від 1934 року [21, 22-23]. Щоправда у цьому ж збірнику опубліковано фотокопію титульної сторінки “Пробоем” за червень 1934 р., де зазначено наступне: “Пробоем часопис підкарпатської молоді; Рік видання I; Число 7; Червень 1934” [21, 8], а отже, якщо слідувати за логікою, що часопис був щомісячним, то його перше число повинно було з’явитися у грудні 1933 р., що цілком збігається із твердженням С. Росохи.

Власне як студентський часопис “Пробоем” виходив щомісяця до 1938 року. Тут містилися постійні інформаційні рубрики “Студентський вісник”, “Рух молоді”, “Листування” тощо, де значна увага приділялася діяльності

СПРС та інших студентських товариств. Окрім цього, на шпальтах журналу регулярно подавалися добірки найважливіших політико-культурних новин з Підкарпатської Русі, публікувалися науково-популярні та політико-публіцистичні статті, художні твори активістів Союзу Степана Росохи, Миколи Лелекача, Андрія Гарасевича (?-?), Івана Кошана та ін [21,23]. Однак, коли С. Росоха перебрав на себе всю повноту влади в часопису, він поступово перетворив останній у напівофіційний орган “Організації українських націоналістів” в ЧСР, що викликало хвилю критики з боку опонентів (як русофілів, так і окремих політичних сил українофільського напрямку) [19, 20; 20, 52-53]. Негативне ставлення до приватизації С. Росохою “Пробоем” та поступове переведення його на радикально-націоналістичну платформу висловлював згодом і В. Шандор [26, 99]. Видання “Пробоем” продовжувалось і після 1938 р., однак його платформа змінюється – із студентського журнал перетворився на громадсько-політичний (початок 1939 р.), а згодом – на культурно-мистецький (1940-1942) [21, 23-24].

Із квітня 1934 року, в якості додатку до “Пробоем”, Степан Росоха видавав також журнал “Народовець”. Усього було видано три номери названого часопису, перший з яких, за твердженням сучасних дослідників, був присвячений II-му З’їзду народовецької молоді Підкарпатської Русі (Мукачево, 1934) [6, 464-465].

На відміну від своїх колег з українофільського табору студенти-русофіли об’єднані у товариство “Возрождение” до початку 30-х рр. офіційного друкованого органу не мали. Щоправда існують відомості про те, що в середині 20-х рр. назване товариство видавало сатиричний журнал “Juventus”, котрий припинив своє існування після виходу лише кількох випусків [16, 83]. Більш точних даних про названий часопис на разі знайти не вдалося.

Однак бажання інформувати громадськість про свою діяльність у молодих русофілів неодмінно було, тому, не маючи власних коштів на видання часопису, вони спробували залучитись до роботи у більш серйозних періодичних виданнях русофільського спрямування. Таким виданням став журнал “Карпатский свет” – офіційний орган “Русского культурно-просветительного общества им. А.В. Духновича”, який розпочав виходити у 1928 р. в Ужгороді. Вже в перших числах журналу з’явилася окрема рубрика під назвою “Возрождение, орган карпаторусской молодежи”. Рубрика мала власну розгалужену редакційну колегію в складі студентів вищих навчальних закладів та викладачів місцевих гімназій. До неї зокрема входили: Володимир Могильницький (?-?) – редактор, Микола Кожин (?-?) – відділ хорового співу, Олександр Попов (1893-?) – відділ літературної

критики, Василь Попович (1906-?) та Костянтин Стрипський (1899-1965) – відділ історії та філології, Василь Лендель (?-?), Омелян Гойдич (?-?) та Степан Роман (?-?) – відділ художньої літератури, Лев Гумецький (?-?) та Гаврило Чопей (?-?) – відділ публіцистики. Редакція мала офіційних представників у Севлюші (Виноградіві) – Михайло Попович (1908-1956) та Мукачеві – Костянтин Стрипський [1, 31-36, 81-84, 129-131, 184-186].

Слід відзначити, що редакція журналу “Карпатский свет” схвально зустріла бажання студентів співпрацювати. Головний редактор часопису, голова “Общества им. А.В. Духновича” Євменій Сабов (1858-1934) звернувся до молодих співробітників із такими словами: “Со слезами радости на глазах приветствую Ваше участие и работу в нашем журнале. Охотно предоставлю страницы “Карпатского света” для того, чтобы мы старшие, отцы Ваши, услышали Ваши мысли, узнали Вашу русскую душу, и возрадовались тому, что наши малые труды на почве национальной культуры возросли и будут возрастать, пока жив будет наш карпаторусский род” [18, 31]. Редакцією також було оголошено літературний конкурс для студентів-дописувачів на три кращі прозові і три кращі поетичні твори, переможцям якого гарантувалася солідна грошова винагорода [14, 36].

“Орган русской молодежи” займав кілька сторінок у кожному номері “Карпатского света”, тут публікувалися статті та повідомлення про діяльність товариства “Возрождение” та студентство загалом, твори молодих літераторів Андрія Карабелеша (1906-1964) та Михайла Поповича. Після виходу 6-го числа журналу публікація на його сторінках названої рубрики з невідомих причин припинилася.

Того ж 1928 р. “Возрождение” власними зусиллями випустило в світ книгу віршів активіста організації, студента юридичного факультету Карлового університету Михайла Поповича – в майбутньому відомого літератора та громадсько-політичного діяча [16, 83].

У 1930 р. “Возрождение” в якості свого офіційного друкованого органу розпочало видавати журнал “Молодая Русь” під редакцією Василя Лендельа [11, 57]. На сторінках часопису друкувалися публіцистичні та науково-популярні статті, а також художні твори активістів товариства, учнів та викладачів крайових гімназій. Серед постійних дописувачів журналу слід відзначити Василя Лендельа, Івана Шлепечького (1907-1976), Андрія Карабелеша, Олексія Фаринича (1911-1991), Еміла Сокола (?-?), Степана Анталовського (1907-1992), Василя Поповича та ін. Значна увага на сторінках видання приділялася діяльності самого товариства “Возрождение” та “Центрального Союза Подкарпаторусских студентов”, зокрема спарені 5-6 та 7-

8 числа (січень-квітень 1931 р.) були присвячені роботі I-го з'їзду «карпаторусского» студентства, який відбувся наприкінці 1930 р. в м. Мукачеві. Із перших днів існування журналу редакція зустрілася із значними фінансовими труднощами, відповідальний редактор В. Лендель та інші функціонери товариства «Возрождение» неодноразово публічно зверталися до потенційних меценатів із проханням матеріально підтримати часопис [13, 7-8; 4, 2]. Однак більшість зусиль з пошуку спонсорів залишилися марними, і вже в першій половині 1931 р. вихід часопису припинився [11, 57]. Загалом вийшло десять номерів «Молодой Руси» – два окремі (1-й та 2-й) і чотири спарені. (3-4-й, 5-6-й, 7-8-й, 9-10-й).

Після припинення виходу журналу «Молодая Русь» товариство «Возрождение» жодного офіційного друкованого органу більше не заснувало. Проте видавнича діяльність студентів-русофілів на цьому не припинилася, і вже за кілька років світ побачили два солідні літературно-публіцистичні збірники (альманахи), видані під грифом названого товариства.

Перший із них, що мав назву «Альманах возрожденцев», з'явився у 1933 р. під редакцією одного із лідерів товариства Олексія Фаринича. У ньому були опубліковані поетичні та прозові твори Д. Вергуна (1871-1951), А. Карабелеша, І. Наживіна (?-?), М. Поповича, Р. Ваврика (?-?), В. Бабича (?-?), О. Фаринича, І. Шлепецького, І.-Г. Керчі (1914-1951) та ін. [2, 5-52], а також публіцистичні статті та повідомлення з різної тематики С. Анталовського, І. Левканича (1909-1962), Ф. Манайла (1910-1978), Ю. Кобулича (?-?), Ф. Бурцева (?-?), І. Шлепецького, О. Ільковича (?-?), П. Лінтура (1909-1969), О. Фаринича та І.-Г. Керчі [2, 53-96].

Наступне аналогічне видання під назвою «Альманах общества к.с. Возрождение – 1936» побачило світ лише через три роки у травні 1936 р., його співкладачами виступили Іван-Георгій Керча (на той момент голова товариства), Олексій Фаринич, Степан Добош (1912-1977), Іван Шлепецький, Михайло Парлаг (1899-1992), Михайло Дубай (1910-1993) та інші активні діячі товариства. У збірнику було вміщено художні твори Михайла Поповича, Олексія Фаринича, Романа Євреїнова (?-?), Михайла Парлага, Василя Добоша (1917-?) [3, 3-25] (за твердженням одного із укладачів альманаху О. Фаринича до нього були включені найкращі художні твори, які звучали на студентських літературних вечорах товариства «Возрождение» у 1935/36 навчальному році [23, 3]), науково-популярні розвідки з проблем літературознавства (статті Степана Добоша та Івана-Георгія Керчі), мистецтвознавства (стаття Адальберта Ерделі (1891-1955), краєзнавства (стаття Івана Шлепецького), педагогіки (статті Олександра

Дехтерьова (1889-1959) та Михайла Дубая) [3, 40-70], публіцистичні нариси Андрія Шлепецького (1894-1976), Степана Борецького (1912-1996) та ін. [3, 71-95].

Відомо також, що в зазначений період товариство «Возрождение» надавало фінансову допомогу журналу-альманаху «Наши стремления», який видавався у 1936-1937 рр. учнями Мукачевської гімназії Емілом Балецьким (1919-1981), Василем Добошем, Оленою Микитою (1919-2007) та ін. на чолі із викладачем цього закладу Андрієм Карабелешем [17, 3; 11, 58]. Зокрема у лютому 1936 р. «Возрождение» надіслало 200 крон на підтримку названого часопису [5, 3].

Необхідно також відзначити, що в 30-ті рр. окремі активісти товариства «Возрождение» та інших русофільських студентських об'єднань працювали на відповідальних посадах або ж власними силами видавали ряд громадсько-політичних та літературно-мистецьких періодичних видань.

Так, у 1932-1936 рр. у Празі виходив «журнал политики и культуры» під назвою «Живая мысль». Його видавцем був активіст товариства «Возрождение» Іван Андрашко (1909-1984), а відповідальним редактором до 1934 – один із лідерів названого товариства та «Центрального Союза Подкарпаторусских Студентов» Василь Анталовський (1908-1996). У 1934 р. В. Анталовський залишив редакцію журналу, а І. Андрашко продовжував видання власними зусиллями, залучивши до співпраці колишнього редактора українофільського журналу «Поступ» Івана Горвата. Відтоді редакція журналу перейшла із русофільських на помірковані русинофільські позиції, через що Іван Андрашко був виключений з лав «Возрождения» [15, 109, 231]. В період існування журналу на його сторінках із науково-популярними та публіцистичними статтями часто виступали активісти студентського руху Іван Андрашко, Михайло Мацков (?-?), Іван Горват, Сергій Стасєв (1913-1974), відомі російські та українські історики і літературознавці, які на той момент проживали в ЧСР: Всеволод Саханєв (1885-1940), Дмитро Дорошенко (1882-1951), Юліан Яворський (1873-1937), Василь Архангельський (1868-1948), чеський літератор і культуролог Антонін Гартл (1885-1944) та ін.

Протягом 1933-1934 рр. член «Возрождения» Олексій Фаринич працював відповідальним редактором газети «Карпаторусский голос», яка виходила на гроші відомого політика-русофіла Стефана Фенцика (1892-1946) [6, 364]. Після її закриття у 1934-1935 рр. він працював на аналогічній посаді у новоствореній тим же С. Фенциком газеті «Наш карпаторусский голос», видавцем же названого періодичного видання працював інший активіст товариства «Возрож-

деніе” Іван Ковач (1912-2002) [12, 138; 6, 387]. Той же Іван Ковач, а також інший активіст товариства Ілля Волощук (1914-1998) – в майбутньому відомий літературознавець та журналіст Пряшівщини у 1938 р. редагували один із офіційних друкованих органів “Русской национально-автономной партии” газету “Наш авангард”, яка виходила у Празі [22, 4; 11, 58].

У 1935 р. (за іншими даними, і в 1937 р.) Василь Анталовський спільно із старшим братом Степаном певний час видавали у Празі громадсько-політичний часопис “Дневник”. Видання виходило нерегулярно і невдовзі припинило існування [11, 39; 12, 138; 6, 465]. Проте, восени 1938 р. у період політичної кризи в ЧСР часопис було відновлено. В цей період навколо нього згуртувалися ті молоді русофіли, які зберегли лояльність Чехословацькій Республіці, засуджуючи проугорську діяльність лідерів русофільських партій С. Фенцика та А. Бродія, і водночас опозиційно ставилися до українофільського автономного уряду Підкарпатської Русі на чолі із Августином Волошином [15, 146, 240]. Щоправда, вже невдовзі у відповідь на скарги празьким високопосадовцям з боку керівника дипломатичної місії автономного уряду Підкарпатської Русі (Карпатської України) у Празі Вікентія Шандора видання газети було заборонено [26, 184-185].

Окрім цього, у 1938 р. у Мукачеві декілька активістів студентського руху пробували видавати літературно-історичний журнал “Заря”. Видавцем часопису була Ганна Ладані (?-?), а до редакційної колегії входили зокрема такі активні діячі русофільських студентських організацій, як Степан Анталовський, Михайло Попович, Олексій Фаринич, Олена Микита, Павло Цібере (1910-1979), Йосип Жупан (1904-1987) та ін. Усього було видано один (за припущеннями деяких дослідників – два) випуск журналу [6, 434].

Проаналізувавши та підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки:

1). Громадська діяльність студентів із Підкарпатської Русі у навчальних закладах ЧСР в 20-30-х рр знаходилася на досить високому рівні, про що свідчить їх фінансова та організаційна можливість видання газет, журналів, альманахів та окремих книг.

2). Періодичні видання підкарпатських студентів мали велике інформаційно-пропагандистське значення, оскільки (окрім кількох крайових газет) були для населення Підкарпатської Русі (в т.ч. потенційних меценатів, абітурієнтів та їх батьків) чи не єдиним джерелом інформації про життя, діяльність та проблемні питання студентів-русинів у чехословацьких вишах.

3). Студентські видання 20-30-х рр дали можливість творчого дебюту багатьом відомим згодом літераторам (М. Попович, М. Рішко, О. Фаринич, Ф. Потушняк, І.-Г. Керча, А. Патрус та ін), вченим-гуманітаріям (П. Лінтур, М. Лелекач, С. Добош, В. Шандор, О. Рудловчак, І. Волощук та ін), журналістам (В. Федак, С. Росоха, І. Шлепецький, І.-Г. Керча та ін.).

4). Окремі часописи, які видавалися студентами із Підкарпатської Русі, відігравали помітну роль у культурному житті краю та держави в цілому, користувалися значною повагою у інтелектуальній еліті старшого покоління, про що свідчить співпраця з ними відомих чеських журналістів, літераторів та науковців, інтелігентів-емігрантів із України та Росії, підкарпатської крайової інтелігенції.

5). Для сучасних дослідників ці видання є важливим джерелом з вивчення молодіжного руху, а також суспільно-політичних та культурних процесів, які відбувалися в Закарпатті в 20-30-х рр. ХХ ст.

1. “Возрождение”, орган карпаторусской молодежи // Карпатский свет [Ужгород]. – 1928. – № 1-2-3. – С. 31-36; № 4. – С. 81-84; № 5. – С. 129-131; № 6. – С. 184-186.
2. Альманах возрожденцев / ред. А.А. Фаринич. – Прага: Изд-во ОКС “Возрождения”, 1933. – 100 с., ил.
3. Альманах общества к.с. Возрождение 1936 /сост. И. Керча, Р. Евреинов, М. Парлаг, И. Шлепецкий, В. Добош, М. Дубай, И. Русняк, А. Фаринич. – Praha-Hostivař, 1936. – 96 с.
4. Андрашко И.В. Десятилетняя работа карпаторусского студенчества // Молодая Русь [Прага]. – 1931. – № 5-6. – С. 1-4.
5. Благодарность // Наш путь [Ужгород]. – 1936. – № 99. – С. 3.
6. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867-1944): Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2003. – 564 с.
7. Делеган М. Громадська діяльність підкарпатських студентів у вузах Чехословацької республіки // Карпатський край [Ужгород]. – 1999. – № 1-3. – С. 66-68.
8. Довганич О., Шекета А. Цуперяк Микола Васильович (1908-1999) // Звершилось. Сталось. Навіки збулось! 55 років возз'єднання з Україною. Документи, спогади, розповіді про делегатів Першого з'їзду народних комітетів Закарпатської України / Упоряд. Довганич О.Д. – Ужгород: Карпати, 2001. – С. 124-125.
9. Довганич О.Д. Добровський Павло Васильович // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ

- століття / Ред. кол.: Бедь В.В., Ганич М.М., Довганич О.Д. та ін. – Ужгород: Гражда, 2007. – С. 117-118.
10. Животко А.П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт М.С. Тимошка. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с., ім. пок.
 11. Загальна бібліографія Подкарпаття / Уклали Лелекач М., Гарайда І.: 3 додатками: 1. Бібліографія підкарпатської руської літератури; 2. Бібліографія підкарпатської історії літератури / Факс. вид. (на русинській та угорській мовах); Передмова Д. Данилюка (на укр. мові); Післямова В. Падяка (на укр. мові). – Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2000. – 214 с. - портр.
 12. Каминский И.В. Карпаторусская журналистика после 1919 года // Подкарпатская Русь за годы 1919-1936 / Ред. Э. Бачинский. – Ужгород, 1936. – С.137-139.
 13. Лендбел В.И. О студенчестве в общественной жизни Края // Молодая Русь [Прага]. – 1931. – № 5-6. – С. 4-8.
 14. Литературный конкурс “Возрождения” // Карпатский свет [Ужгород]. – 1928. – № 1-2-3. – С. 36.
 15. Магочій П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь 1848-1948. – Ужгород: Полічка Карпатського краю, 1994. – 296 с.
 16. Могильницький В.К. Карпаторусское студенчество // Карпатский свет [Ужгород]. – 1928. – № 4. – С. 81-83; № 5. – С. 129-131.
 17. Наши стремления // Наш путь [Ужгород]. – 1936. – № 77. – С.3.
 18. Открытое письмо Архидиякона Евмения Сабова к русской молодежи // Карпатский свет [Ужгород]. – 1928. – № 1-2-3. – С. 31.
 19. Росоха С. Соім Карпатської України (в 10-ти ліття проголошення самостійності). – Львів: Меморіал, 1991. – 88 с.
 20. Росоха С. Спомини: Події і люди на моєму життєвому шляху / Уклад. В. Худанич. – Ужгород-Торонто: Мистецька лінія, 2001. – 92 с.: іл.
 21. Стило проти стилетів: Карпатська Україна у журналі «Пробоем» (1934-1943) / Упоряд., передм., приміт. Л. Белей. – Ужгород: Гражда, 2009. – 232 с.: іл.
 22. Студент. Студенчество и Карпаторусский голос // Карпаторусский голос [Ужгород]. – 1942. – № 16. – С. 4.
 23. Фаринич А. Альманах О-ва Карпатор. Студ. “Возрождение” 1936 // Наш путь [Ужгород]. – 1936. – № 160. – С. 3.
 24. Худанич В. Світове Братство Карпатська Січ. – Ужгород: Гражда, 2005. – 292 с., іл.
 25. Цуперяк М. Журнал “Поступ” // Закарпатська правда [Ужгород]. – 1983. – № 131. – С. 3.
 26. Шандор В. Спомини. Т I: Карпатська Україна 1938-1939. – Ужгород: Гражда, 1995. – 390 с.
 27. Штефан А. За правду і волю: Спомини і дещо з історії Карпатської України. – Книга друга. – Торонто: Пробоем, 1981. – 384 с.
 28. Ювилейний альманах Союзу підкарпатських руських студентів у Празі 1921-1931 / Вст. сл. М. Бандусяка. – Прага: Вшетечка і спіл., 1931. – 76 с., іл.

РЕЗЮМЕ

ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ И ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПОДКАРПАТСКИХ СТУДЕНТОВ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ ПЕРВОЙ ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1920-1930-е гг.)

Куцов К. А. (Ужгород)

В статье освещена деятельность общественных организаций подкарпатских студентов периода первой Чехословацкой Республики (1920-1930-е гг.) в сфере издания периодической прессы, книг и альманахов, проанализировано содержание основных публикаций в этих изданиях, уделяется внимание условиям, которые содействовали и препятствовали издательской деятельности.

Ключевые слова: Подкарпатская Русь, периодические издания, подкарпатские студенты, студенческие объединения, общество карпаторусских студентов «Возрождение», «Союз подкарпатских руських студентов».

SUMMARY

THE PERIODICALS AND PUBLISHING OF SUB-CARPATHIAN STUDENTS' SOCIAL ORGANIZATIONS AT THE EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF THE FIRST CZECHOSLOVAKIAN REPUBLIC (1920-1930 PERIOD)

The activity of sub-carpathian students' social organizations in the years of the first Czechoslovakian

Republic (1920-1930 period) in the field of editing the periodicals, books and almanacs is depicted, the content of the main publications in these editions has been analyzed, the attention is paid to the conditions that promoted and impeded the students' publishing activity.

Key words: Subcarpathian Rus, the periodicals, the sub-carpathian students, students' associations, Society of carpathorussian students "Renaissance", "Union of sub-carpathian rusyn students".

УДК 930: 94 (477.87)

ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА–ДОНСЬКИЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Рекіта В. І. (Ужгород)

Постать В.Гренджі-Донського в окремих проявах і аспектах, неодноразово ставала об'єктом вивчення. Цій проблемі присвячено кілька праць, які здебільшого торкаються окремих сторін його життя і діяльності. Варто констатувати, що комплексного дослідження життєвого та творчого шляху В.Гренджі-Донського в українській історіографії досі нема.

Наявні праці української та зарубіжної історіографії дають змогу умовно поділити історію наукової розробки теми на три періоди: перший – охоплює 20-ті рр. ХХ ст. – 1939 р., другий – 1939 – 1990 рік, третій – розпочинається з 90-х рр. ХХ століття. Кожен з цих періодів визначався особливостями суспільно-політичного розвитку, в даному випадку України та Чехословаччини.

Творча спадщина письменника вперше стала предметом вивчення науковців у 20-х рр. ХХ століття, після виходу в світ його перших літературних збірок – «Квіти з терн'ямом» та «Золоті ключі». Схвальні відгуки щодо віршів В.Гренджі-Донського висловили, зокрема, В. Пачовський [76], чеський літературний критик Антонін Гартл, який вважав автора основоположником української поезії на Підкарпатській Русі [96], Ф. Тіхий [89], Л.Дем'ян [42], О.Бабій [3], А.Волошин [29]. Прихильну позитивну рецензію творчим починанням Василя Гренджі-Донського дав такий авторитетний літературний критик, як Євген Маланюк [53]. Першими спробами глибокої оцінки ролі і місця письменника в літературному процесі Підкарпатської Русі стали літературознавчі огляди Є. Недзельського у журналі «Центральная Європа» [71] і в огляді-відчиті «Подкарпатская Русь 1919-1936» [72], в яких автор вже в той час називає В.С. Гренджу-Донського – «Первимъ карпаторусскимъ поэтомъ послѣ переворота, и украинскаго направления въ частности» [72, с.131], та Д.Вергуна [28]. До цього ж періоду відносяться перші згадки про письменника і на сторінках чеських та словацьких часописів, серед яких виокремлюємо літературні огляди Антоніна Гартла [97-98, 100] та Володимира Бірчака [94].

В контексті дослідження насамперед лі-

тературної спадщини письменника у міжвоєнний період з'явилась значна кількість рецензій, які репрезентують творчі пошуки В. Гренджі-Донського у багатьох жанрах літератури та в яких присутнє намагання визначити його місце в літературному процесі Закарпаття 20-30-х рр. ХХ століття. Так, до аналізу літературних творів В. Гренджі-Донського зверталися Ф.Агій [1], М.Качанюк [47], М. Лелекач [50-51], Л. Гранічка [34], А. Гартл [99], І. Їрасек [101] та ряд інших літературознавців.

Наприкінці першого періоду вивчення творчості В.Гренджі-Донського з'явилося друге видання книги В. Бірчака «Літературні стремління Підкарпатської Русі». У виданні було розглянуто літературу Закарпаття від найдавніших часів до середини 30-х років ХХ ст., і у свій час воно виконувало роль підручника для вивчення літератури краю у школах. В. Бірчак при періодизації історії літератури Закарпаття, керуючись наявним на той час рівнем наукових знань, виділяє період після перевороту, тобто входження краю до складу Чехо-Словаччини. Значний обсяг згаданого періоду становить аналіз літературної творчості В.Гренджі-Донського, якого автор не випадково розглядає першим серед плеяди нової закарпатської літератури [13, с.157-162]. У огляді В. Бірчака висвітлюється літературна діяльність аналізованих авторів та свідомо уникнено біографічних характеристик. До подібного роду праць відноситься праця львівського літературознавця С. Гординського «Сучасна закарпатська поезія» [32], де чільне місце було відведено В.Гренджі-Донському.

Аналіз літератури першого періоду дає підстави стверджувати, що творча спадщина В.Гренджі-Донського була предметом дослідження передусім літературознавців. У даному періоді вона ще не стала предметом системних досліджень, які б відображали внесок письменника у становлення українського життя на Закарпатті. У названих статтях, відгуках та повідомленнях автори зосередили свою увагу на аналізі відомої їм літературної творчості, у той же час не згадуючи та уникаючи сторінок біографії В.Гренджі-Донського, його політичної та гро-